

R.W. SETON-WATSON ȘI REVIZIONISMUL UNGAR PROPAGANDISTIC PARȚIAL (1927-1932)

Radu RACOVIȚAN

Abstract

The period 1927-1932 marked a new stage of the Hungarian revisionism; since 1927 up to 1932 the officials from Budapest have abandoned the idea of recovering the lost territories by The Treaty of Trianon (1920) and have sustained the revision of the frontiers of the succesoral states in Hungary's favour. The promoter of the action was Lord Rothermere, the British press baron, through the articles published in the daily widespread British newspaper Daily Mail. Between the foreign personalities who supported the Romanian attempts to fight against (to discourage) the revisionist Hungarian action, one could easily distinguish the historian and English publicist, R.W.Seton-Watson. He did not reject, as a rule, the idea of the revision of the frontiers, taking into account that the boundaries marked by Hungary after the first WW were less convenient than those he asserted/affirmed in the influential periodical published by him between 1916-1920, The New Europe. But he had with good reason the intuition that the scope of Horthy's regime was to fully re-establish the old frontiers of Hungary, which was possible only after a new war; that is the reason he revealed the out-of-sight (the ins and outs) of the Rothermere's campaign. The solutions he proposed to the succesoral states to consolidate his position against the Hungarian revisionist campaign: the conceding of large minorities' rights as far as possible, the administrative decentralization – a measure which would improve also the situation of the minorities, the increase of the quality of the administrative service and the decrease of the customs barriers between states; the application of these measures would have led to the diminution of the importance of the frontiers.

Acceptând clauzele Tratatelor de Pace postbelice ca fapt împlinit, inclusiv cel încheiat cu România la Trianon, în 4 iunie 1920, clasele dominante din Ungaria horthystă - aceleași din epoca dualismului - nu s-au gândit nici un moment să-și respecte angajamentele asumate. O campanie bruscă, de o vehemență și amploare fără precedent, a fost lansată de cercurile politice din Ungaria, cerându-se sprijinul opiniei publice internaționale și a guvernelor țărilor occidentale pentru revizuirea Tratatului de la Trianon, care a "mutilat" granițele statului ungar, urmărindu-se retrocedarea Transilvaniei și a altor teritorii, "smulse" pe nedrept din trupul Ungariei. Revizionismul a devenit ideologia dominantă a Ungariei, a animat politica externă a statului înainte și după ratificarea Tratatului de la Trianon, a privit țările din vecinătatea Ungariei ca inamici și a constituit cauza principală a intrării Ungariei în cel de-al doilea război mondial de partea Germaniei naziste.

Profitând de ignoranța determinată de necunoașterea situației de fapt, recurând la falsuri și denaturând realitățile istorice, în neputința de a invoca argumente științifice, revizionisții s-au străduit în permanență să inducă în eroare opinia publică din propria lor țară, dar mai ales pe cea din străinătate. În acest scop, s-a recurs la absolut toate mijloacele pe care statul ungar, societățile revizioniste sau persoanele particulare le aveau la dispoziție: difuzarea de materiale de propagandă, tipărite în Ungaria, în țările din Europa Occidentală și America de nord, publicarea de articole în presa internațională semnate de diverși ziariști, oameni politici, de știință și de cultură ce aveau legături în Ungaria sau erau plătiți de aceasta, invitații gratuite de a vizita Ungaria adresate tuturor celor ce puteau susține acțiunea revizionistă, folosirea legăturilor de rudenie ale nobililor ungari cu aristocrația din alte țări (în special Anglia), conferințe ținute de oameni de știință sau politicieni unguri în străinătate, înființarea de asociații și cluburi ale "prietenilor Ungariei", crearea de birouri de propagandă, atragerea la activitatea revizionistă a emigrației ungare din străinătate etc¹. Temele vastei acțiuni revizioniste în exterior - în care au reușit să antreneze unele personalități străine ignorante în privința situațiilor de fapt și a datelor reale ale problemei, sau unele copios cointeresate, cazul magnatului de presă britanic, lordul Rothermere - erau extrem de variate; se afirma în ceea ce privea, de pildă, România, că prin Tratatul de la Trianon s-ar fi răpit Ungariei teritorii întinse și ca urmare a acestui fapt situația minorităților în statele succesoriale, deci și în România, ar fi fost cu totul "dezastruoasă", în comparație cu "raiul" pe care l-ar fi prezentat Imperiul austro-ungar pentru naționalități sau Ungaria întregită; că la Trianon statul ungar a fost pedepsit pe nedrept, deoarece Ungaria nu a dorit războiul; că cesiunile teritoriale determinate prin Tratatul de la Trianon s-au făcut prin încălcarea principiilor

¹ I. CALAFETEANU, *Revizionismul ungar și România*, Ed. Enciclopedică, București, 1995, p. 37.

wilsoniene, în special a dreptului de autodeterminare a popoarelor; că unitatea geografică și economică a Ungariei a fost distrusă, și aici își au originea greutățile economice cu care se confruntau statele succesoare, statele europene și chiar marea criză economică din 1929-1933; că Ungaria are drepturi istorice asupra Transilvaniei, folosindu-se teoria învechită și compromisă imigraționistă, conform căreia românii nu erau prezenți în Transilvania în momentul venirii ungarilor, ci s-au stabilit ulterior aici, venind din Balcani și Albania; că națiunea ungară este superioară cultural față de popoarele vecine, iar dezmembrarea Ungariei milenare a dus la o balcanizare a Europei centrale și răsăritene; că românii nu sunt majoritari în Transilvania decât în proporție de 60-62%, deci frontierele României ar trebui revizuite; în sfârșit, că Transilvania ar fi avut istoria, tradiția și viața ei constituțională aparte (doctrina "transilvanismului"), deoarece a avut o existență un timp ca principat independent (sub stăpânire otomană), ceea ce ar fi dus la formarea unui caracter aparte de cel al celorlalte provincii ale fostei Ungarii, dar și de cel al Vechiului Regat; prin urmare, acest specific ar trebui prezervat, prin acordarea unei autonomii a Transilvaniei (sau chiar independenței, urmărindu-se de fapt, în a doua etapă, unirea cu Ungaria)².

Primul stat occidental care a intrat în atenția acțiunilor revizionistilor de la Budapesta a fost Anglia. În contextul de după primul război mondial, când Germania învinsă ieșise din rândul marilor puteri, Italia se afla într-o perioadă de criză internă iar Franța era adepta respectării tratatelor de pace, singura țară în care se putea declanșa o campanie revizionistă era, în viziunea guvernaților de la Budapesta, Anglia, unde se prefigura victoria laburiștilor împotriva liberalilor și conservatorilor, ce conduseseră țara în timpul primului război mondial. Revizionistii unguri aveau speranța că, întrucât partidul laburist nu a participat direct la întocmirea tratatelor de pace, nu se va angaja în susținerea lor. În plus, puteau fi folosite legăturile de rudenie dintre aristocrația ungară și cea engleză și simpatiile bisericii anglicane.

Împotriva ofensivei revizioniste ungare, organizate nu numai în Anglia, ci și în Italia, Franța, SUA, Polonia ș.a, reacția statelor succesoare - Cehoslovacia, Iugoslavia, România, pe aceleași căi propagandistice și de informare a opiniei publice mondiale, a fost neglijată, aceste state bazându-se pe legitimitatea drepturilor lor.

Totuși, în Marea Britanie, țară aflată pe lista de priorități a campaniei revizioniste ungare, eforturile românești de contracarare au fost mai vizibile, întrucât, deși România nu dispunea la Londra de un birou de presă și propagandă, așa cum aveau nu numai Ungaria, ci și Cehoslovacia și Iugoslavia, românii aveau în Anglia prieteni dezinteresați, care au susținut încercările române de combatere a acțiunii revizioniste ungare: R.W. Seton-Watson, Wickham Steed, Allen Leeper, Moses Gaster și alții. De asemenea, și statul român a recurs la mijloacele utilizate de propaganda ungară, unele mai puțin ortodoxe, ca subvenționarea unor ziariști englezi și convingerea unor parlamentari britanici de a semna articole de presă redactate de diplomații români din capitala londoneză³.

În perioada interbelică, rămânând același constant și valoros prieten al românilor din perioada primului război mondial și a Conferinței de Pace de la Paris, istoricul și publicistul englez, R.W. Seton-Watson, s-a declarat un adversar hotărât și a acționat cu vehemență împotriva revizionismului și revanșismului promovate de statele totalitare și fasciste.

În evoluția revizionismului ungar au existat mai multe etape. O primă etapă cuprinde perioada 1920-1926, ce poate fi caracterizată ca etapa revizionismului integral, când aristocrația ungară, revenită la putere după revoluția bolșevică, confruntată cu prevederile Tratatului de la Trianon, a acționat haotic în speranța refacerii Ungariei Mari. Perioada 1927-1932 a fost caracterizată de un revizionism propagandistic parțial, semnalul de început dându-l lordul englez Rothermere, inițiindu-se în țară și străinătate o campanie de revizuire parțială a frontierelor Ungariei (apărând mai multe proiecte în acest sens) și abandonându-se ideea refacerii Ungariei Mari. Ultima etapă a cuprins anii 1933-1940, denumită etapa revizionismului pragmatic, când, profitând de ascensiunea statelor totalitare și revizioniste, Germania și Italia, guvernele ungare au încercat să realizeze revizuirea frontierelor cu ajutorul acestora⁴.

Anul 1927 marca o nouă etapă a revizionismului ungar. Comisia Internațională de Control Militar, instituită în urma tratatului de Pace de la Trianon, a părăsit Ungaria la 31 martie 1927 la expirarea termenului de supraveghere prevăzut de tratatul de pace. Imediat s-a realizat o remaniere guvernamentală, unul dintre liderii organizațiilor iredentiste, generalul Gömbös Gyula, fiind numit ministru de război.

La numai câteva zile, la 5 aprilie 1927, Mussolini și premierul Ungariei, contele Bethlen, semnavă la Roma tratatul de prietenie dintre Italia și Ungaria, dictatorul italian promițând solemn ajutor regentului Horthy în îndeplinirea revendicărilor revizioniste⁵. Semnarea acestui tratat a constituit primul pas făcut de

² L. LAZĂR, *Mișcarea antirevizionistă din Transilvania în perioada interbelică*, Ed. "Călăuza", Deva, 2003, p. 93-94.

³ L. LEUSTEAN, *România și Ungaria în cadrul "Noii Europe" (1920-1923)*, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 175.

⁴ L. LAZAR, *op. cit.*, p. 115-166.

⁵ *Regimurile fasciste și totalitare din Europa*, Ed. Militară, București, 1979, p. 25.

Ungaria în arena politicii externe, după ce revizionismul a devenit dogmă în activitatea politică și diplomatică a statului vecin.

În activitățile propagandistice desfășurate pe plan extern în favoarea revizuirii Tratatului de la Trianon, întrucât politica revizionismului integral susținută în primii ani de după război eșuase, guvernării de la Budapesta și-au revizuit planurile de acțiune și au adoptat o altă tactică de luptă – revizuirea frontierelor României în favoarea Ungariei. Promotorul noii acțiuni a fost lordul Rothermere, magnatul presei britanice, care a încheiat o înțelegere cu guvernul ungar, intermediată de contele Szapari, ambasadorul Ungariei la Londra, conform căreia magnatul ungar urma să întreprindă în ziarele sale o campanie pentru revizuirea frontierelor. Articolele lui Rothermere urmau să apară în 71 de ziare de limbă engleză în Anglia, Canada, S.U.A., în primul rând în *The Daily Mail*, ce avea un tiraj zilnic de aproape 2 milioane de exemplare⁶.

La 21 iunie 1927 a apărut pe o pagină întregă din cotidianul londonez *Daily Mail* un articol intitulat *Locul Ungariei sub soare*. Autorul era lordul Rothermere însuși, proprietarul foii respective și a altor ziare cu tiraje de milioane. Articolul cu o hartă detaliată a țării cerea o revizuire pașnică a nedreptului dictat de la Trianon, altminteri, scria autorul, nu se poate menține pacea pe termen lung în Europa centrală. Granițele absurde din punct de vedere economic și nedrepte din punct de vedere etnic, care ar putea conduce la un alt război, ar trebui schimbate prin plebiscite supravegheate internațional, se spunea. Concret, Rothermere propunea ca Cehoslovacia, România și Iugoslavia să retrocedeze acele ținuturi limitrofe în care trăiau cel puțin două milioane de unguri. Harta indica, ușor exagerat, un milion de unguri în Slovacia de sud, 600.000 în Transilvania și 400.000 în Voivodina⁷.

În iulie 1927, *Daily Mail* își informa cititorii asupra constituirii la Londra a unui comitet având drept obiectiv studierea clauzelor Tratatului de la Trianon și diferendele existente între statele succesoare; în componența sa intrau lorzii englezi: Charnwood, Phillimore, Newton, Thomson ș.a.⁸.

Articolul lui Rothermere a fost urmat de un al doilea, intitulat *Butoiul cu pulbere al Europei*, și al treilea, intitulat *O gravă injustiție*. În primul articol, Rothermere ataca, în principal, reforma agrară din Cehoslovacia, vizând astfel un domeniu vulnerabil pentru statele succesoare, acela al finanțelor. De altfel, lordul Rothermere îndemnase marile bănci străine să refuze să acorde credite statelor succesoare, încercând să le convingă că situația din aceste state este atât de șubredă, încât creditele ce li s-ar acorda n-ar mai putea fi recuperate. Scopul: fără aceste credite, statele succesoare cu greu s-ar fi putut reface economic, iar lipsa lor de vitalitate economică ar fi putut fi folosită de Ungaria ca un argument că Tratatul de la Trianon trebuia revizuit⁹. Ulterior, vor adera la campania Rothermere și ex-premierul David Lloyd George, care declara că o revizuire a Tratatului de la Trianon era indispensabilă, ca și senatorul american Borah. Comentând declarațiile lui Lloyd George în Camera Lorzilor, lordul Newton declara că acțiunea Rothermere trebuia continuată, iar un membru al Comitetului pentru revizuire, Gower se va deplasa la Budapesta pentru a studia situația economică creată în urma încheierii tratatelor de pace¹⁰.

Deși guvernul ungar nu se mulțumea cu o revizuire parțială, el a primit cu bucurie articolele lordului Rothermere, care i-au oferit prilejul pentru a organiza o largă campanie de propagandă revizionistă. În același timp, unii revizionisti unguri au înțeles din poziția lordului Rothermere că îndeplinirea revizionismului integral era o utopie, întrucât nu ar fi putut găsi susținere internațională în acest sens și, prin urmare, au considerat că trebuie renunțat la această dogmă și să susțină o revizuire moderată a granițelor Ungariei, ce era prezentată ca o cerință rezonabilă, ca un sacrificiu al Ungariei făcut în dorința stabilirii unui climat de pace, înțelegere și colaborare în Europa centrală.¹¹ Printre aceștia se afla și Nagy Emil, fost ministru al Ungariei în Marea Britanie, care într-o lucrare publicată în 1928 sub egida "Societății Ungare de Politică Externă" și intitulată "Dreptate Ungariei" scria: "planul Rothermere înseamnă că neamul ungar trebuie să renunțe de a mai susține ideea integrității și trebuie să se obișnuiască cu gândul că a pierdut teritoriile locuite

⁶ A. GOCIMAN, *România și revizionismul maghiar*, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 1996, p. 33.

⁷ Considerând reale datele statistice furnizate de guvernul ungar, conform cărora în teritoriul care ar fi revenit Ungariei locuiau 600.000 de maghiari, "Linia Rothermere" pornea din nordul Transilvaniei, din apropiere de Sighet și se prelungea spre sud-vest și pretindea întreaga regiune Baia Mare, Oradea, întreaga regiune a Beiușului, Vașcău, Salonta, Aradul, Timișoara, un teritoriu ce intra până la 50-60 km adâncime în teritoriul românesc, și unde locuiau nu 600.000 maghiari, ci 500.000, 1.131.000 români și 254.000 germani. I. N. CIOLAN, C. VOICU, M. RACOVITAN, *Transilvania – istorie și dănuire românească. Documente oficiale ungare confirmă.*, Ed. Sirius, f.a., p. 233.

⁸ V.Fl. DOBRINESCU, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, Ed. Viitorul Românesc, 1996, f.l., p. 62.

⁹ A. GOCIMAN, *op. cit.*, p. 37.

¹⁰ Ozer CARMI, *La Grande Bretagne et la Petite Entente*, Librairie Droz, Genève, 1972, p. 147-148.

¹¹ I. CALAFETEANU, *op. cit.*, p. 22.

de masele diferitelor naționalități, dacă, în schimb, îi vor fi restituite acele teritorii locuite de maghiari și șvabi care au fost răpite patriei mame fără nici un drept¹².

Ca urmare a intrării revizionismului ungar într-o nouă fază, în 1927 a fost creată Liga Revizionistă Maghiară, condusă de scriitorul Herczeg Ferencz, pentru a dirija acțiunea revizionistă ungară în străinătate. Această organizație s-a bucurat de mari subvenții din partea statului ungar, colaborând strâns cu acesta în realizarea țelurilor revizioniste¹³.

Reacția statelor Micii Antante (România, Iugoslavia, Cehoslovacia) contra campaniei Rothermere s-a realizat la nivel diplomatic și la cel al opiniei publice, în special al presei. Diplomații celor trei state acreditați la Londra au făcut demersuri comune pentru a determina Foreign Office-ul să condamne deschis campania purtată de ziarul lordului, tăcerea oficialităților britanice determinând convingerea guvernelor Micii Înțelegeri și a opiniei publice din aceste state, că Londra sprijinea campania revizionistă. Dezbaterile din Camera Comunelor demonstra că unii dintre conducătorii politici englezi nu aveau încredere în stabilitatea politică a noii ordini instaurată de Conferința de Pace de la Versailles în Europa centrală și orientală¹⁴. Acțiunile în presă ale lordului Rothermere în 1927 a determinat câteva interpelări în Camera Comunelor și în cea a Lorzilor pe tema revendicărilor revizioniste ungare. Ca urmare a demersurilor diplomaților Micii Antante, Foreign Office a trebuit să declare deschis că este în favoarea menținerii Tratatului de la Trianon¹⁵.

Ministrul României la Londra, N. Titulescu, transmitemea lui I. Gh. Duca, în august 1927, că, în urma campaniei lui Rothermere, problema optanților a devenit "foarte simultană cu adeziunea la campania lordului Rothermere a unor personalități engleze, a fost deschis un al doilea front de către cercurile revizioniste, al căror obiectiv era de a proba că, în timpul Conferinței de Pace fuseseră făcute promisiuni solemne care ar fi permis, în viitor, revizuirea tratatelor¹⁶.

De altfel, sprijinul moral primit din partea unor cercuri politice britanice a încurajat diplomația ungară să adopte o poziție obstrucționistă în problema optanților¹⁷ și să lanseze atacuri insistente la adresa Societății Națiunilor.

R.W. Seton-Watson nu respingea, în principiu, ideea revizuirii frontierelor, considerând că granițele trasate Ungariei după primul război mondial erau mai nefavorabile decât cele pe care le susținuse în *The New Europe*. Însă, intuia, pe bună dreptate, că scopul regimului lui Horthy era de a restaura, în întregime, vechile granițe ale Ungariei.

Seton-Watson, în mod firesc, a susținut punctul de vedere românesc în problema optanților și contra campaniei Rothermere. În decembrie 1927, câțiva lorzi din Camera Comunelor, susținători ai lui Rothermere, au trimis o comunicare ziarului *Times*, arătând gravitatea chestiunii optanților și sprijinind interesele Ungariei. În martie 1928, o scrisoare semnată de lorzii Buckmaster, Newton, Sydenham, Gower, Mac Naghten, Moore și Morris, în care aceștia criticau acțiunile Societății Națiunilor, era publicată tot în *Times*. Apărând poziția românilor, Seton a publicat, la 12 martie, o scrisoare de răspuns în același ziar, pledând

¹² A. GOCIMAN, *op. cit.*, p. 25-26.

¹³ L. LAZAR, *op. cit.*, p. 59.

¹⁴ V.FI. DOBRINESCU, *op. cit.*, p. 64.

¹⁵ O. CARMI, *op. cit.*, p. 133.

¹⁶ E vorba, în special, de nota Millerand din 6 mai 1920, al cărei conținut real era denaturat. La 6 mai 1920, după mai bine de două luni de studiere a documentației delegației Ungariei în comisiile de specialitate, Conferința a remis reprezentanților Ungariei o scrisoare, semnată de președintele Conferinței și premierul Franței, Al. Millerand, care preciza că hotarele nu vor fi modificate și guvernul ungar era invitat să semneze tratatul așa cum este. Totuși, se admitea în scrisoare că, în anumite puncte, granițele nu vor corespunde întru totul cu necesitățile etnice și economice și o cercetare atentă a chestiunilor respective ar putea arăta că este necesară o anume rectificare a granițelor fixate prin tratatul de pace. Este vorba de anumite modificări minore ce urmau să fie sugerate, după semnarea tratatului, de Comisiile de Delimitare a frontierelor. Cu toate acestea, Budapesta a acordat o mare greutate scrisorii însoțitoare a Tratatului, mai ales că era semnată de premierul francez, și va afirma mai târziu că, de fapt, preconiza o importanță revizuire a granițelor. Cf. A. GOCIMAN, *op.cit.*, p. 119-120.

¹⁷ După război, în România unită s-a procedat la o largă reformă agrară, mai întâi în Moldova, Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, prin exproprierea domeniilor regale și a proprietăților marilor moșieri. În 1921, ea a fost extinsă și în Transilvania, unde exproprierea a afectat mai ales nobilimea ungară, care deținea majoritatea marilor proprietăți. Numărul mare al țăranilor români împroprietăriți (317.833 față de 46.069 țărani maghiari și secui și 24.815 țărani sași și șvabi) se datora faptului că ei formau 2/3 din populația Transilvaniei. Marea majoritate a nobilimii ungare, a renunțat la cetățenia română și a optat pentru cetățenia ungară, formând așa-zisul grup al optanților expropriați în România, în număr de circa 500. Aceștia, susținuți de guvernul de la Budapesta, au declanșat o amplă campanie de acuzații privind încălcarea Tratatului Minorităților de către statul român și de revendicări la adresa acestuia, cerând să fie plătite celor expropriați sume fabuloase. Litigiul era de competența Societății Națiunilor, căreia optanții și guvernul ungar i se adresează cu o plângere întocmită și susținută de Csaki, Gayzaga și Appóny, și astfel lua naștere faimosul "proces al optanților", care a durat șapte ani. Conflictul va fi stins de Conferința de la Haga (1929-1930), deciziile luate aici fiind întărite de un acord încheiat la Paris. Se admitea compensarea prețului plătit pentru pământul expropriat de la optanți, dar urma ca plata să se facă din reparațiile date de Ungaria, creându-se un fond comun al reparațiilor ce le aveau de încasat toate statele învingătoare. M. IACOBESCU, *România și Societatea Națiunilor 1919-1929*, Ed. Academiei R.S.R, București, 1988, p. 209-212.

pentru cauza României „pe temeiul echității, mai degrabă decât al legii.” Seton, după ce lua apărarea Consiliului Ligii Națiunilor și lui Austin Chamberlain, președintele comitetului special constituit de Consiliul Ligii pentru această problemă, împotriva atacurilor lorzilor, realiza o documentată apărare a reformei agrare din Români, demonstrând caracterul just al atitudinii statului român față de optanți. Despre chestiunea optanților, Seton afirma că este un "fapt mărunț dintr-o problemă care depășește frontierele României; această problemă izvora dintr-o mare transformare socială din întreg estul Europei - transformare socotită de istoricul englez drept una din cele mai importante consecințe ale războiului -: reforma agrară care s-a înfăptuit, cu excepția Ungariei, în toate țările dintre Marea Baltică și Marea Egee și mulțumită căreia, bolșevismul n-a trecut de frontierele Rusiei. Acceptarea pretențiilor Ungariei în această problemă ar crea o clasă restrânsă de proprietari privilegiați și ar încuraja toate încercările pentru zdruncinarea reformei agrare¹⁸. Replica celor șapte lorzi venea printr-o nouă scrisoare, publicată de *Times*, la 15 martie 1928, căroră le răspundea, tot prin intermediul unei scrisori, publicată de ziarul britanic la 16 martie, W. Steed, care susținea poziția lui Seton¹⁹.

Seton va comenta articolele din *Daily Mail*, afirmând că „în Anglia, chiar și acei puțini cunoscători ai faptelor reale, resping scopul articolelor și nu le iau în serios”²⁰, declarând că această campanie, deși durează de zece luni, n-a înregistrat succese decât în Ungaria.²¹ În general, Seton a regretat că opinia publică din Slovacia și, în genere, din statele succesoare, a acordat o prea mare importanță campaniei lordului Rothermere, însă agitația trezită de aceasta în Ungaria și statele vecine, l-a determinat să întreprindă o călătorie în Slovacia, în primăvara lui 1928²².

În Cehoslovacia, Seton a ținut câteva conferințe, în mai-iunie 1928, la Bratislava și Praga, vorbind despre speranțele exagerate ale ungarilor față de revizuirea Tratatului de la Trianon, precum și despre atitudinea opiniei publice engleze față de acțiunile lordului Rothermere. Referindu-se la consecințele acțiunilor lui Rothermere, Seton, declarând că englezii sunt cunoscuți în istorie ca un popor înțelept și drept, afirma că, la o analiză obiectivă a demersului lordului englez, se constată imediat lipsa acestei însușiri. Acțiunile sale erau calificate drept nesocotite, putând duce la un complet fiasco sau la un nou război mondial. „Oamenii noștri nu sunt atât de lipsiți de rațiune, ca să nu vadă acest lucru. Aceasta ne explică de ce întreaga opinie publică serioasă, precum și toate locurile oficiale sunt reci față de lordul Rothermere. E o mare tragedie faptul că Ungaria își permite iluzia că lordul Rothermere a meditat bine asupra acestei chestiuni și că ar putea fi sprijinit de națiunea engleză. Această împrejurare nu e decât o nouă dovadă că actualul regim din Budapesta n-a învățat decât foarte puține în acești zece ani de la sfârșitul războiului mondial și că se găsește într-o foarte periculoasă izolare sufletească”. Afirmându-și încrederea în tânăra generație cehoslovacă, Seton declara: „nu pot uita nici de faptul că sunteți strâns legați de amicii iugoslavi, precum și de România, de a cărei prietenie nu mă îndoiesc câtuși de puțin”. Într-un interviu declarat presei, Seton-Watson întărea faptul că opinia publică din Anglia nu manifestă nici un interes pentru acțiunile lordului Rothermere²³. Istoricul englez constata că atât politica engleză, cât și cea franceză, se bazează pe respectul tratatelor de pace, predominând convingerea că întreaga structură a acestor tratate ar fi amenințată, dacă s-ar schimba ceva în textul lor. Bineînțeles, de aceasta era legată și respectarea drepturilor tuturor minorităților, oriunde s-ar afla ele. La prânzul oferit în onoarea sa, la care a asistat și Sir Ronald Macleav, ministrul Marii Britanii la Praga, M. Hodza, ministru al instrucției publice, a ținut o cuvântare în cinstea istoricului englez. Seton a răspuns manifestându-și simpatia față de populația slovacă, și își exprima indignarea față de declarațiile „insolente și stupide ale unui anume jurnal englez, iresponsabil, care vorbește despre oprimarea în Cehoslovacia a poporului slovac, care ar fi nerăbdător să reintre sub vechea stăpânire ungară”²⁴.

Seton va dezvălui legăturile care existau între campania Rothermere și poziția obstructionistă a Ungariei în problema optanților și într-o conferință ținută de Seton la King's College. Într-o scrisoare trimisă de M. Boerescu, de la Legația română din Londra, către I.G. Duca, ministrul român de externe, Boerescu aprecia că, vorbind despre reforma agrară și chestiunea optanților, istoricul englez a demonstrat cu dibăcie mobilul campaniei pe care guvernul ungar o duce în Anglia prin lordul Rothermere și alți filomaghiari. De

¹⁸ *Adevărul*, 21 mar. 1928, Arhivele Istorice Centrale (A.I.C.), Direcția Generală a Poliției (în continuare D.G.P.), dos. 55/1920, f. 51.

¹⁹ D. ȘANDRU, *Procesul optanților*, în *Titulescu și strategia păcii* (coord. Gh. Buzatu), Ed. Junimea, Iași, 1982, p. 181-182.

²⁰ R.W. SETON-WATSON, *Treaty Revision and the Hugarian Frontiers*, London, 1934, p. 50-52.

²¹ *Cuvântul*, 1 dec. 1927; A.I.C., fond D.G.P., dos. 55/1920, f. 50.

²² J. RYCHLIK, Th. D. MARZIK, M. BIELIK, R. W. *Seton-Watson and His Relations with Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951*, Prague, 1995, p. 394, 399; R.W. *Seton-Watson and the Yugoslavs. Correspondence 1906-1941* (coord. Hugh Seton-Watson), vol. II, London-Belgrad, 1976, p. 154-157.

²³ Aceleași asigurări erau date și iugoslavilor. R. W. *Seton-Watson and the Yugoslavs. Correspondence 1906-1941*, vol. II, p. 155, 157.

²⁴ *Universul*, 23 mai, p. 7 și 5 iun. 1928, p. 1.

asemenea, Boerescu menționa că David Mitrany i-a promis o conferință cu același subiect, ce urma a fi ținută la Institute for International Affaires²⁵.

De asemenea, legat de problema optanților, în februarie 1928, Seton i-a scris lui Viorel V. Tilea, argumentând că nu ar fi înțelept ca diplomatul român Nicolae Titulescu să mediatizeze în presa britanică punctul de vedere al României în această problemă, întrucât întreaga chestiune e privită de britanici cu indiferență. De asemenea, Seton argumenta lui Tilea, în martie, că propaganda realizată de lordul Rothermere pentru revizuirea Tratatului de la Trianon nu trebuia luată în serios²⁶.

Deși spre sfârșitul anului 1927 campania Rothermere a început să se dilueze, tot drept o replică la acțiunea revizionistă purtată de lordul englez a constituit-o propunerea lui Tilea, cuprinsă într-o scrisoare adresată lui Seton, de la sfârșitul anului 1928, în octombrie-noiembrie, de a se realiza o celebrare în comun de către slovaci, croați și români, a celor zece ani trecuți de la destrămarea Austro-Ungariei și crearea Cehoslovaciei, Iugoslaviei și a României Mari, lucru dificil de realizat, motivul fiind reticențele manifestate de către autoritățile cehoslovace față de situația incertă din România²⁷.

Aflat în permanentă legătură cu Legația română din Londra, Seton-Watson îl informa pe diplomatul român, Nicolae Titulescu, în decembrie 1928, că ziaristul A. Stead urma a pleca în curând la București. Seton recomanda primirea lui cu rezervă, deoarece era susținător al campaniei revizioniste dusă de lordul Rothermere.²⁸

După o întrerupere de mai bine de un an de zile, lordul Rothermere relua, la începutul anului 1929, campania sa în favoarea revizuirii Tratatului de la Trianon, ca urmare a câștigării alegerilor de către laburiști, ce și-au desfășurat campania electorală sub semnul revizuirii tratatelor; exista posibilitatea ca noul guvern laburist Ramsey MacDonald să pună în discuție la Geneva, în Consiliul Permanent al Ligii Națiunilor această problemă²⁹. De data aceasta, însă, lordul Rothermere condiționa sprijinul Angliei pentru realizarea obiectivelor revizioniste ale regimului horthyst de înfăptuirea unor reforme democratice în Ungaria și de renunțarea de către acest regim la încercările de restaurare a Habsburgilor. În mai 1929, Liga revizionistă ungară a strâns legăturile sale cu lordul Rothermere, desemnând, la Londra, un reprezentant special pe lângă el³⁰. Sfaturile lordului privind democratizarea Ungariei au fost respinse de către Horthy și guvernul Bethlen³¹ și, spre sfârșitul anului 1929, lordul a abandonat din nou campania sa. În ianuarie 1930, însă, el și-a reluat acțiunile sale, continuate în anii următori cu unele modificări, lordul renunțând la ideea înfăptuirii de reforme democratice în Ungaria și cerând să i se restituie acesteia toate teritoriile pe care le pierduse în urma primului război mondial³².

Treptat, acțiunea revizionistă ungară va înregistra progrese în Anglia, fiind sprijinită nu numai de lordul Rothermere, ci și de alte cercuri mai influente decât el, iar presa engleză va trata tot mai des problema revizuirii tratatelor de pace. De altfel, chiar cercurile guvernamentale engleze - deși nu s-au declarat public în favoarea revizuirii Tratatului de la Trianon, dar nu vor adopta nici o atitudine energică împotriva revizionismului ungar, în pofida demersurilor întreprinse în acest sens de diplomații statelor Micii Înțelegeri pe lângă guvernele marilor puteri - manifestau, neoficial, înțelegere față de pretențiile revizioniste ungare, încurajând, astfel, campania revizionistă ungară. Drept urmare, premierul ungar Bethlen realiza o vizită oficială la Londra, între 15 și 19 iunie 1930, ca oaspete al guvernului laburist, având întrevederi cu membrii

²⁵ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fond 71 Anglia, vol. 39, f. 98.

²⁶ H. SETON-WATSON, *A private anglo-romanian political correspondence (R.W. Seton-Watson and V.V. Tilea 1919-1929)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie "A.D. Xenopol"*, XXII/1, Iași, 1985, p. 122.

²⁷ În iulie 1927, regele Ferdinand murea, pe tronul României urcându-se principele Mihai (Carol, prințul moștenitor, fusese îndepărtat de la tron, datorită repetatelor sale renunțări la tron și a comportamentului său deplorabil), atribuțiile monarhului fiind exercitate de o Regență - regele fiind minor - controlată de Ion I.C. Brătianu și criticată de țărăniști că ar fi fost constituită "fără concursul liber exprimat al națiunii". În noiembrie 1927, murea în mod neașteptat și I.I.C. Brătianu, răpus de o amigdalită infecțioasă, și guvernul liberal Vintilă Brătianu (noiembrie 1927-noiembrie 1928) se va confrunta cu o puternică presiune din partea național-țărăniștilor, care amenințau cu mari manifestații și chiar cu un marș asupra Bucureștiului. În cele din urmă, V. Brătianu își va da demisia la 3 noiembrie, iar Regența l-a chemat la guvern pe Iuliu Maniu.

²⁸ A.M.A.E, fond 71 Anglia, vol. 39, f. 106. Vezi și N. DASCALU, *Propaganda externă a României în perioada interbelică (1919-1939)*, teză de doctorat, susținută la Universitatea din București, Facultatea de Istorie, p. 310.

²⁹ *Ordinea*, 28 mai și 2 iun. 1929.

³⁰ *Îndreptarea*, 27 mai 1929.

³¹ *Patria*, 28 sept. 1929; *Neamul Românesc*, 6 oct. 1929.

³² Astfel, la 4 iunie 1930, cu ocazia aniversării a 10 ani de la semnarea Tratatului de la Trianon, lordul Rothermere publica în *Daily Mail* un articol în care susținea din nou cedarea unor teritorii limitrofe Ungariei de către România, Iugoslavia și Cehoslovacia (*Viitorul*, 5 iun. 1930; *Adevărul*, 19 iun. 1930). După urcarea pe tron a regelui român Carol al II-lea, lordul îl îndemna să-și asigure prietenia Ungariei prin rectificări de frontieră (*Universul*, 16 iun. 1930). Cu prilejul Anului Nou 1931, lordul a trimis, prin intermediul Ligii revizioniste ungare, un mesaj de încurajare a revizionistilor unguri, publicând în ziarul său declarațiile lui Mussolini despre greșeala făcută prin mutilarea Ungariei și despre necesitatea remedierii ei (*Curentul*, 20 ian. 1931). Vezi și Gh. PAȘCALĂU, *Relații politice româno-engleze (1929-1933)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 207-239.

acestui guvern (premierul MacDonald, ministrul de externe Handerson, secretarul general permanent al Foreign Office-ului, Vansittart), cu speranța de a obține sprijinul fățiș al Angliei pentru acțiunea revizionistă ungară³³. De asemenea, ziarul *Pesti Hirlap* publica, în anul 1930, cea mai amplă lucrare cu caracter revizionist: albumul intitulat *Justice for Hungary (Dreptate pentru Ungaria)*, cuprinzând numeroase hărți și schițe grafice menite a demonstra nedreptatea făcută Ungariei prin Tratatul de la Trianon³⁴.

Împotriva noii ofensive revizioniste declanșate de către lordul Rothermere, în 1929, guvernul național-țărănesc Iuliu Maniu preconiza organizarea, în data de 20 mai, a unor mari manifestări la Alba Iulia, la care urmau să fie invitate o serie de personalități culturale și politice din străinătate, Al. Vaida-Voevod, în calitate de ministru de externe, cerând șefilor legațiilor române din principalele capitale europene să înainteze propuneri în acest sens. Ulterior, datorită dificultăților financiare, lista va fi restrânsă, fiind invitați câțiva ziariști italieni, un grup de studenți francezi, ministrul de externe al Cehoslovaciei, E. Beneš. Vaida a insistat foarte mult pe lângă Legația română din Londra, să fie invitați la aceste manifestări și marii scriitori englezi, H. G. Wells și G. Bernard Shaw, precum și istoricul englez R. W. Seton-Watson, urmând ca aceștia să fie primiți cu onorurile cuvenite și să le fie puse la dispoziție toate mijloacele necesare pentru a putea vizita țara noastră, guvernul român dorind astfel să aducă un omagiu celor trei oameni de cultură englezi și a le oferi ocazia de a putea aprecia „eforturile de progres ale națiunii române”³⁵. Nici unul din cei trei nu au putut fi prezenți la serbările de la Alba Iulia, Wells fiind plecat în Franța, Shaw în Dalmația, iar Seton răspundea că este imposibil „de a pleca în momentul de față în România”³⁶.

Seton va vizita totuși România la sfârșitul lunii iulie și începutul lunii august 1929. La 30 august, ziarul *Adevărul* i-a luat un interviu, în care, referitor la revizuirea tratatelor, Seton declara că nu crede că aceasta este în interesul Europei, întrucât nu s-ar putea realiza fără puternice zguduiri. Soluția pentru crearea unui climat pașnic în Europa o reprezenta, în opinia istoricului englez, acordarea unei cât mai largi libertăți minorităților. Referindu-se la plângerile minorității maghiare din Transilvania, adresate în mod repetat Ligii Națiunilor, Seton afirma că maghiarii beneficiază de drepturi de care românii nu s-ar fi putut bucura niciodată în Ungaria. Referindu-se din nou la acțiunea rothermeristă, Seton declara: "adevărul este acesta: lordul Rothermere are un grup de ziare, evaluat la aproape 14 milioane pfunzi sterlini, sindicat pe care căuta să-l vândă. Om de afaceri, lordul Rothermere, care n-are nici o acoperire politică, s-a gândit a-și lega numele de o mișcare de pe urma căreia să poată profita. Dacă ziarul *Daily Mail* se poate impune în anumite cercuri, apoi vă asigur că el este cel din urmă ziar pe care-l citește un englez. De aceea, să nu vă sperie nicidecum acțiunea acestui lord care în Anglia nu este luat în serios de nimeni”³⁷.

Înainte de a pleca din țară, istoricul englez va acorda un interviu lui I. Martalogu, directorul ziarului *Patria*. Istoricul englez aprecia că acordul ce urma să fie semnată de către SUA și Marea Britanie³⁸, va fi un eveniment decisiv și pentru Europa de sud-est: rezolvarea problemelor dezarmării generale și a datoriilor europene către SUA, va ușura și situația statelor din această zonă a Europei³⁹.

O piedică în soluționarea acestor probleme o constituie agitația revizionistă, însă Seton asigura că opinia publică occidentală era convinsă că o revizuire temeinică a granițelor nu este posibilă decât în urma unui nou război, că încurajarea și alimentarea dinafară a iluziilor Ungariei a fost o greșeală, dar acțiunea lui Rothermere nu a fost luată deloc în serios în Anglia. Legând problema revizuirii Tratatului de la Trianon de problema minorităților, Seton afirma că, față de aceste agitații revizioniste ale Ungariei, statele succesoare își pot consolida poziția prin realizarea unui program pozitiv ce să cuprindă: acordarea de largi drepturi minoritare, în limita posibilităților, înfăptuirea descentralizării administrative – măsură care va îmbunătăți considerabil și situația minorităților, creșterea calității serviciilor administrative și micșorarea barierelor vamale între state, lucru ce va duce la diminuarea importanței frontierelor⁴⁰.

Din cele declarate ziarului *Patria* și din discuțiile avute cu el, I. Martalogu trăgea concluzia că Scotus Viator din 1929 era tot cel de altădată, că timpul n-a atacat deloc idealul minunat al acestui savant⁴¹.

³³ Gh. PAȘCALĂU, *op. cit.*, p. 217-218.

³⁴ A. GOCIMAN, *op. cit.*, p. 174-177. Trimis oamenilor politici și deputaților englezi, albumul a determinat noi declarații revizioniste din partea unor personalități engleze dar și replica antirevizionistă a cunoscutului publicist englez Wickham Steed, care va ține o conferință despre Ungaria la King's College din Londra, demonstrând că Ungariei nu i s-a făcut nici o nedreptate prin cele stabilite la Conferința de Pace de la Paris (*Neamul Românesc*, 5 febr. 1931).

³⁵ A.I.C., fond Ministerul Propagandei Naționale (în continuare M.P.N.). Presa externă, dosar 249/1929, f. 79 (telegramă G.G. Mironescu către Legația română din Londra din 8 mai 1929).

³⁶ *Ibidem*, f. 138-139 (telegramă N. Titulescu către G. G. Mironescu).

³⁷ *Adevărul*, 30 aug. 1929; *Dimineața*, 31 aug. 1929; A.I.C., fond D.G.P., dos. 55/1920, f. 53, 55.

³⁸ Seton se referă, probabil, la planul Young.

³⁹ *Adevărul*, 14 aug. 1929.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Patria*, 14 aug. 1929.

Ziarul *Lupta*, apreciind vederile lui Seton-Watson drept ale unui „om de stat cumpănit, clar și departe văzător”, afirma: „noi avem în Seton-Watson un mai bun prieten ca ungurii în lordul Rothermere, fiindcă înainte de toate amicul nostru englez este un adânc cunoscător, și din istorie, și din studii, și din dese cercetări personale, a stării de lucruri din România și din întreg sud-estul european, și apoi Seton-Watson, departe de a încuraja șovinismul, este nu un agitator, ci un sfătuitor înțelept pentru prietenii lui. Astfel, Seton-Watson, îmbrățișează revizionismul, descentralizarea și problema minoritară ca un complex de probleme înrudite”⁴². La rândul său, ziarul oficial al guvernului, *La Nation Roumaine*, analizând interviul dat de Seton, apreciat drept „un vechi și sincer amic al României” și „un cunoscător emerit al lucrurilor din Europa centrală și orientală”, declara: „Scotus Viator vede în descentralizare un factor eficace de liniștire pentru problema minorităților. El critică viu acțiunea lordului Rothermere care a legat această problemă de o revizuire a tratatelor de pace, în timp ce în Occident toată lumea e de mult convinsă că o modificare a frontierelor nu s-ar putea face decât prin război”⁴³.

Deși în acești ani Mica Înțelegere s-a conturat ca o alianță superior organizată față de perioada imediat constituirii ei și s-a intensificat colaborarea economică și militară între cele trei state, totuși Mica Înțelegere a rămas, din punct de vedere al campaniei revizioniste ungare, izolată, demersurile celor trei state pe lângă guvernele Marilor Puteri Aliate nedeterminând o dezaprobare și, eventual, o intervenție a acestora la Budapesta pentru a tempera zelul revizionist al cercurilor guvernante ungare, ceea ce a făcut ca acțiunea revizionistă ungară în Anglia să câștige teren. În 1931, cu prilejul împlinirii a zece ani de existență a Micii Înțelegeri, cunoscutul profesor englez publica un nou studiu cu observațiile sale critice asupra acestui sistem de alianță. Seton recunoștea rolul politic însemnat și solidaritatea Micii Înțelegeri, dar constata o slăbire a „situației sale morale” față de anul 1921, cauza constituind-o – în opinia istoricului englez – faptul că România și Iugoslavia nu au realizat „speranțele puse în ele.” Analizând situația politică din cele trei state, Seton reliefa progresele realizate de Cehoslovacia, recunoscută universal „ca o recrută din cele mai prețioase pentru marea familie a națiunilor”, pe când România și Iugoslavia au provocat dezamăgiri. Comentând afirmațiile profesorului englez, R. Seișanu, într-un articol din *Universul* își exprima dezacordul față de opinia profesorului asupra influenței ce ar fi avut-o slăbiciunile de ordin politic intern asupra Micii Înțelegeri, arătând că, în toate conferințele acestui organism, care au vizat situația internațională și asigurarea păcii în Europa Centrală, reprezentanții României, Iugoslaviei și Cehoslovaciei au dovedit solidaritate, un remarcabil simț politic și o constantă voință de a întări legăturile lor de amicitie și alianță; interesele comune care au stat la baza constituirii acestei alianțe au fost luate în considerare în toate împrejurările și prin acordurile stabilite și atitudinile adoptate, Mica Înțelegere a dovedit că este un instrument util păcii, neputându-se vorbi de scăderea autorității sale morale. Ceea ce se poate reproșa membrilor Micii Antante – continua Seișanu – este modestia lor și lipsa unei contrapropagande eficace, care să răspundă formidabilei propagande organizate în toate țările din Europa și peste Oceanul Atlantic împotriva ei și a tratatelor de pace. Nu erau considerate îndeajuns conferințele ministrilor de externe, ținute la date fixe și intervale rare și comunicatele oficiale laconice și glaciare. În aceste condiții, tăcerea Micii Înțelegeri a presei este cu atât mai gravă și explică faptul că acțiunea revizionistă înregistra succese în restul lumii. R. Seișanu se întreba cum era posibil ca Ungaria, o țărișoară de 8 milioane, poate cheltui sume imense pentru propagandă, iar Mica Înțelegere, o mare forță politică în Europa Centrală, nu găsea mijloacele financiare necesare pentru a organiza o contrapropagandă, cu scopul de a lumina opinia publică internațională asupra primejdiei ce o reprezintă pentru pacea lumii, punerea în discuție a revizuirii tratatelor⁴⁴.

Începând din anul 1931, ca urmare a crizei economice survenite în anul 1929 pe plan mondial, a planurilor germane de înfăptuire a Anschlussului, privite cu simpatie de unele cercuri austriece⁴⁵, și pentru a diminua tendințele revizioniste ale Ungariei, apare în Franța și țările Micii Înțelegeri ideea organizării unui bloc economic al Europei Centrale, având drept nucleu o înțelegere austro-ungaro-cehoslovacă, care să cuprindă, în plus, România și Iugoslavia. Blocul astfel constituit urma să primească sprijinul financiar al Angliei și Franței, căutându-se reducerea efectelor produse de criza economică în bazinul dunărean, una din cauzele tendințelor menționate. Primul proiect al unei uniuni economice danubiene, prin care Austria,

⁴² *Lupta*, 15 aug. 1929.

⁴³ *La Nation Roumaine*, 20 aug. 1929.

⁴⁴ *Universul*, 16 nov. 1931.

⁴⁵ Ca urmare a crizei economice mondiale survenită în 1929, în Austria și Germania se aprecia că s-au creat condițiile formării unei uniuni vamale, considerându-se că nu va mai exista o opoziție a statelor ostile acestei formule, deoarece acestea erau preocupate de propriile dificultăți economice și că se vor putea eluda, astfel, documentele internaționale care interziceau categoric unirea celor două state. În martie 1931, era încheiat un protocol privind uniunea vamală austro-germană. Opoziția fermă a Franței și a statelor Micii Înțelegeri – Anglia a rămas pasivă – a determinat renunțarea de către Austria și Germania la planul uniunii vamale. Cf. M. VANKU, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei*, Ed. Politică, București, 1979, p. 60-62; V.FI. DOBRINESCU, *op. cit.*, p. 82.

Ungaria, Cehoslovacia, România și Iugoslavia urmau să formeze o confederație danubiană, în cadrul căreia să fie desființate barierele vamale, a fost propus de guvernul englez, în februarie 1932; propunerea constituirii acestui bloc avea un substrat doar economic, anume salvarea capitalurilor investite de băncile londoneze în economia Austriei și Ungariei. Proiectul englez va fi respins, însă, de Franța și Mica Înțelegere. Un nou proiect va fi propus, în martie 1932, de Franța, mai precis, de premierul acesteia, Tardieu, care prevedea organizarea unui bloc economic al celor patru state din Europa Centrală, prin încheierea unor acorduri economice pe bază de tarife preferențiale; și acest plan prevedea un ajutor financiar, acordat de Marile Puteri. Spre deosebire de planul englez, cel francez urmărea și un scop politic, anume consolidarea statu-quo-ului teritorial statornicit în Europa Centrală de tratatele de pace. Planul Tardieu a fost primit cu unele rezerve de Anglia, care se datorau impresiei create la Londra că era îndreptat împotriva Germaniei; în plus, Marea Britanie se temea că realizarea unor acorduri între statele danubiene, pe baza unor tarife preferențiale, ar fi însemnat, implicit, renunțarea de către ea și dominioanele sale la clauza națiunii celei mai favorizate în comerțul cu aceste țări. Atitudinea favorabilă, dar și rezervele Angliei față de planul Tardieu erau exprimate de ziarul *Times*, într-un articol din 10 martie 1932, intitulat *Punctul periculos european*. Insistând asupra crizei economice prin care treceau țările din Europa Centrală, mai ales Austria și Ungaria, criză ce putea determina seisme sociale și politice, ziarul arăta că era deosebit de important ca cele 9 țări interesate – Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia, Austria, Ungaria – să se întrunească la Geneva pentru a hotărâ dacă planul francez putea fi acceptat, iar dacă nu, să-l revizuiască sau să-l înlocuiască cu un altul. Enumerând piedicile ridicate în calea acceptării planului lui Tardieu: reticența Italiei, nemulțumirea Germaniei că nu era inclusă și ea în Uniunea economică danubiană, neacceptarea de către Austria, dacă planul urmărea să o împiedice să stabilească o cooperare economică mai strânsă cu Germania, neacceptarea de către Cehoslovacia, dacă Germania ar fi exclusă, întrucât ar fi pierdut cel mai bun client al său și, mai ales, rezervele Angliei, ziarul afirma că dacă aceste piedici vor determina eșuarea planului francez, acesta să fie înlocuit cu unul mai puțin ambițios, ca, de exemplu, o uniune vamală între Austria și Ungaria, cele mai lovite de criză, uniune care ar fi format nucleul unei zone internaționale de liber schimb și ar impulsiona activitatea comercială din Europa Centrală⁴⁶.

Propunerea ziarului *Times* privind crearea Uniunii vamale austro-ungare, ca un prim pas în constituirea unei federații economice a statelor dunărene, nu era, însă, acceptabil pentru Franța și Mica Înțelegere. Împotriva acestui proiect s-au pronunțat și voci din Anglia. Astfel, Seton-Watson, într-o scrisoare publicată în *Times*, la 16 martie 1932, cu titlul *Statele danubiene. Demersurile pentru un acord economic*, demonstrând că diviziunile politice și economice dintre țările Europei centrale și de sud-est s-ar accentua doar prin realizarea Uniunii vamale dintre Austria și Ungaria, propunea, în schimb, o Uniune economică a Ungariei și Cehoslovaciei, ce – afirma Seton – ar putea fi realizată imediat, completată cu încheierea unor convenții suplimentare cu Austria, de o parte, și cu Iugoslavia și România, de cealaltă parte. Seton arăta, însă, că pentru a se putea ajunge la un asemenea acord, trebuiau întrunite următoarele condiții: în timpul negocierilor, nici Ungaria să nu ridice chestiunea revizuirii tratatelor, ca bază preliminară de discuții, nici Mica Înțelegere, să nu condiționeze constituirea Uniunii de renunțarea de către Ungaria la orice speranță de revizuire; uniunea să nu fie concepută ca o alianță antigermană și, în sfârșit, Marile Puteri să renunțe la clauza națiunii cele mai favorizate⁴⁷.

Deși, în principiu, și România a întâmpinat favorabil planul Tardieu, a manifestat și ea unele rezerve, în primul rând fiindcă se temea că, nefiind precizat caracterul lui politic, guvernele italian și englez ar putea să-l folosească, la cererile Ungariei, ca pe un mijloc de revizuire a tratatelor de pace și nu știa care va fi reacția Marilor Puteri față de acest plan, în special a Italiei și Marii Britanii. Atitudinea negativă adoptată de delegații italian și german, la Conferința de la Londra a reprezentanților Franței, Italiei, Germaniei și Marii Britanii, întrunită la 6 aprilie 1932 pentru a discuta planul Tardieu, a dus la eșuarea acestuia.

La sfârșitul anului 1931, Seton publica două articole, unul în *Esprit International* și altul în *Contemporary Review*, în care susținea imposibilitatea revizuirii Tratatului de la Trianon. Ambele articole se bazau pe ideea că, campania revizionistă ungară nu poate duce decât la o nouă nesiguranță și noi conflicte, că stipulațiile tratatelor de pace, erau departe de a fi elaborate în pripă, fiind rezultatul a multor luni de cercetări amănunțite, că trasarea fiecărei frontiere a presupus rămânerea unei minorități în partea nepotrivită a acesteia, iar această problemă nu putea fi rezolvată prin simple revizuirii de granițe. Spre a lămuri această argumentare, Seton ilustra că singura alternativă acceptată de Ungaria, era revenirea la granițele din 1914, și

⁴⁶ Gh. PAȘCALĂU, *op. cit.*, p. 134-137; M. Vanku, *op. cit.*, p. 69-72; V.Fl. DOBRINESCU, *op. cit.*, p. 84-86.

⁴⁷ A.M.A.E., fond 71/1920-1944, Dosare speciale, vol. 193, raport no. 581/A-2, semnat Laptew, Londra, 17 martie 1932.

că recunoașterea acestui situații chiar de către unguri, „e baza reală a agitației revizioniste și a rezistenței pe care o întâmpină ea în statele succesoare”⁴⁸.

Perspectiva realizării planurilor revizioniste ungare vor intra într-o nouă fază, mai favorabilă, la sfârșitul anului 1932 și începutul anului 1933, când în Ungaria și Germania s-au produs schimbări, importante în prima, fundamentale în a doua, în sistemul puterii. În Ungaria, în octombrie 1932, a venit la putere guvernul condus de Gyula Gömbös (1932-1936); pe plan extern, obiectivul declarat al guvernului Gömbös îl constituia revizuirea frontierelor. Guvernul Gömbös, ca și cele ce i-au urmat, va căuta să profite de ascensiunea statelor totalitare și revizioniste, Germania și Italia, pentru a obține revizuirea granițelor Ungariei cu ajutorul acestor state. Ca urmare, imediat după preluarea puterii de către hitleriști în Germania (ianuarie 1933), premierul ungar, care avea vechi legături cu naziștii, a depus eforturi stăruitoare pentru stabilirea unor relații cât mai apropiate și cu Reichul, subliniind, în scrisori personale trimise lui Hitler, "soarta comună" a Germaniei și Ungariei⁴⁹.

Atitudinea cercurilor guvernamentale britanice față de campania revizionistă ungară determina presa română să afirme, pe la începutul anului 1932, că Anglia este o țară pasiv revizionistă, adică revizionistă în sentimente și convingeri, dar ostilă unei acțiuni serioase în favoarea revizionismului⁵⁰. Dacă Anglia nu a sprijinit în mod deschis revizuirea Tratatului de la Trianon aceasta s-a datorat poziției ferme a Micii Înțelegeri, opoziției unor deputați englezi și ostilității opiniei publice din Anglia față de revizuirea tratatelor. Activitatea antirevizionistă a istoricului englez R.W. Seton-Watson trebuie să fi avut un oarecare impact asupra opiniei publice britanice și să fi contribuit la menținerea unei atitudini nefavorabile a acesteia față de revizuirea sistemului versaillez.

Anul 1927 marca o nouă etapă a revizionismului ungar; din acest an, guvernul de la Budapesta vor abandona ideea recuperării integrale a teritoriilor pierdute prin Tratatul de la Trianon (1920) și vor susține revizuirea frontierelor statelor succesoare în favoarea Ungariei. Promotorul noii acțiuni a fost lordul Rothermere, magnatul presei britanice, prin articolele publicate în cotidianul londonez de largă circulație *Daily Mail*. În rândul personalităților străine care au susținut încercările române de combatere a acțiunii revizioniste ungare se remarcă istoricul și publicistul englez R.W. Seton-Watson. Acesta nu respingea, în principiu, ideea revizuirii frontierelor, considerând că granițele trasate Ungariei după primul război mondial erau mai nefavorabile decât cele pe care le susținuse în revista influentă publicată de el între 1916-1920, *The New Europe*. Însă, intuia, pe bună dreptate, că scopul regimului lui Horthy era de a restaura, în întregime, vechile granițe ale Ungariei, lucru posibil numai în urma unui nou război; din acest motiv, va dezvălui dedesubturile campaniei rothermeriste. Ca și soluții propuse de el statelor succesoare pentru a-și consolida poziția față de campania revizionistă ungară, : acordarea de largi drepturi minoritare, în limita posibilităților, înfăptuirea descentralizării administrative – măsură care va îmbunătăți considerabil și situația minorităților, creșterea calității serviciilor administrative și micșorarea barierei vamale între state; aplicarea acestor măsuri ar fi dus la diminuarea importanței frontierelor.

---

⁴⁸ *Universul*, 28 mar. 1932.

⁴⁹ I.N. CIOLAN, C. VOICU, M. RACOVIȚAN, *op. cit.*, p. 241.

⁵⁰ Gh. PAȘCALĂU, *op. cit.*, p. 224-225; vezi și V. CORNEA, *Mișcarea revizionistă din Anglia și chestia Transilvaniei*, Ed. "Cultura Poporului", București, 1934.